

Agnieszka Kukla-Rycąbel

Wojewódzka Biblioteka Publiczna im. Witolda Gombrowicza w Kielcach

WYBRANE ASPEKTY DZIAŁALNOŚCI BIBLIOTEK PUBLICZNYCH WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO W CZASIE EPIDEMII KORONAWIRUSA

**Selected aspects of the activity of public libraries in the Świętokrzyskie
Voivodeship during the coronavirus epidemic**

**Отдельные аспекты деятельности публичных библиотек Свентокшиского
воеводства во время эпидемии коронавируса**

Słowa kluczowe: biblioteka, województwo świętokrzyskie, koronawirus, Covid-19, epidemia, czytelnictwo

Key words: library, Świętokrzyskie Voivodeship, coronavirus, Covid-19, epidemic, reading

Ключевые слова: библиотека, Свентокшиское воеводство, коронавирус, Covid-19, эпидемия, чтение

Z powodu panującej epidemii koronawirusa SARS-CoV-2 Rządowy Zespół Zarządzania Kryzysowego z udziałem ministra kultury i dziedzictwa narodowego podjął decyzję o zamknięciu wszystkich instytucji kultury. W związku z zagrożeniem epidemiologicznym biblioteki publiczne zostały czasowo zamknięte dla czytelników od 12 marca do 4 maja, a później od 7 do 29 XI 2020 r. Zamknięcie instytucji kultury wymusiło konieczność zmiany ich trybu pracy.

Sytuacja ta dotknęła także biblioteki województwa świętokrzyskiego. Sieć bibliotek publicznych w województwie świętokrzyskim tworzą 103 biblioteki główne działające w 102 instytucjach. Dwadzieścia z nich jest połączonych z ośrodkami kultury. W 2019 r. w województwie działało 266 bibliotek (164 filie), a w 2021 r. 255 bibliotek (152 filie). Na **zmniejszającą się liczbę filii pandemia nie miała bezpośredniego wpływu**. W ostatnich latach zmienia się liczba gmin wiejskich. Wiele miejscowości odzyskuje prawa miejskie utracone często jeszcze po powstaniu styczniowym. W roku 2021 w województwie było pięć miast: Kielce, Ostrowiec Świętokrzyski, Skarżysko-Kamienna, Starachowice i Sandomierz, 39 gmin miejsko-wiejskich oraz 58 gmin wiejskich. W czasie epidemii Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Kielcach była w stałym kontakcie z dyrektorami i pracownikami bibliotek, na bieżąco zbierając dane na temat ich pracy.

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie różnorodnych form działalności, podejmowanych przez biblioteki województwa świętokrzyskiego podczas pandemii. Szczególną uwagę zwrócono na nowe zadania i aktywności realizowane

zgodnie ze zmieniającymi się potrzebami użytkowników, zmianę organizacji pracy i przestrzeni biblioteczej.

Formy działalności zachowane mimo pandemii

Czas, w którym zgodnie z obowiązującymi rozporządzeniami instytucje kultury musiały pozostać zamknięte dla swoich użytkowników, bibliotekarze wykorzystali głównie na wykonywanie prac wewnętrznych. W województwie świętokrzyskim 27 bibliotek (26%) wprowadziło możliwość świadczenia pracy w sposób zdalny. W czasie ograniczenia dostępu dla czytelników 55% bibliotek z województwa świętokrzyskiego dokonało selekcji księgozbioru. Ubytkowano stare i zniszczone zbiory, sporządzano protokoły ubytków. Bibliotekarze wprowadzali nowe oraz modyfikowali istniejące już rekordy w katalogu elektronicznym (38% bibliotek). W bibliotekach przeprowadzono skontrum zbiorów (31% bibliotek). Ponadto pracownicy wykonywali stałe prace wewnętrzne – rozeznanie w rynku wydawniczym, ofertach księgarskich, zajmowali się zakupem nowości wydawniczych, konserwacją i naprawą zbiorów, ewidencją materiałów bibliecznych, zmianą układu książek na półkach. Był to też dobry moment na rewizję tekstów na stronach internetowych bibliotek, ich aktualizację czy publikację nowych wpisów. Bibliotekarze pracowali ponadto nad wnioskami ministerialnymi do programów finansowanych przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Dla wielu był to także czas samokształcenia oraz podnoszenia kwalifikacji zawodowych poprzez uczestnictwo w szkoleniach online.

Promocja czytelnictwa online

Pandemia uniemożliwiła bibliotekarzom realizowanie w formie tradycyjnej jednego z podstawowych zadań, jakim jest promocja czytelnictwa i praca z czytelnikiem w bibliotece. Wszystkie zaplanowane imprezy kulturalne zostały odwołane. Bibliotekarze musieli otworzyć się na nowe środki przekazu, ponieważ większość działań, mających na celu promowanie czytelnictwa, nauki i kultury została przeniesiona do sieci. Zaczęli intensywniej korzystać z nowoczesnych form komunikacji, wykorzystując do tego zdalne kanały, m.in.: stronę internetową, media społecznościowe (Facebook, Instagram, Twitter), platformę YouTube. WBP w Kielcach zorganizowała dla bibliotekarzy województwa świętokrzyskiego szkolenia online, których celem było poszerzenie wiedzy w zakresie wykorzystania nowych technologii w pracy z użytkownikami. Uczestnicy poznali narzędzia online, które ułatwiają pracę w bibliotece oraz poprawiają komunikację z odbiorcami. Łącznie odbyło się 8 takich szkoleń. Zdobytą wiedzę bibliotekarze wykorzystali w praktyce, a aktywność online podjęło 49% bibliotek z naszego regionu.

Jedną z form działalności w sieci było publikowanie linków do stron internetowych udostępniających bezpłatne e-booki i audiobooki (np. Chmura Czytania). Pracownicy bibliotek starali się wspomóc rodziców, proponując ciekawe strony zawierające materiały dla dzieci. Biblioteki zachęcały do pobierania e-booków, m.in. Wydawnictwa GREG, przeznaczonych dla najmłodszych, polecały portale edukacyjne dla dzieci (np. Lulitulisie). Uczniom szukającym w Internecie lektur szkolnych proponowano portal Wolne Lektury oraz stronę lektury.gov.pl, gdzie znajdują się utwory należące do klasyki literatury polskiej oraz światowej. Jednocześnie bibliotekarze starali się aktywizować czytelników. Zachęcali do komentowania postów na fanpage'ach świętokrzyskich bibliotek, opisywania swoich wrażeń czytelniczych, a przy okazji Międzynarodowego Dnia Książki dla Dzieci do wspomnień dotyczących ulubionych lektur z dzieciństwa.

Pracownicy bibliotek przygotowali i udostępniali również filmy, na których czytali książki dla dzieci. Prowadzili cykliczne czytania książek w ramach akcji Cała

Polska Czyta Dzieciom, a w celu odciążenia rodziców od obowiązków związanych z nauką dzieci w domu, czytali lektury szkolne dla najmłodszych. Do sięgania po lektury na fanpage'u MBP w Kielcach zachęcały w filmikach znane osoby związane z regionem świętokrzyskim.

Biblioteki województwa świętokrzyskiego realizowały zajęcia czytelnice online z udziałem dzieci. Bibliotekarze za pośrednictwem łączy internetowych, z przedszkolakami oraz uczniami szkół podstawowych, **przeprowadzali spotkania tematyczne**. Biblioteka w Kazimierzy Wielkiej prowadziła w formie online zajęcia Lokalnego Klubu Kodowania. Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Kielcach zorganizowała cykl spotkań dla dzieci pt. „Bibliusiowe czytanki na wesołe poranki”. Przedszkolaki uczestniczyły w wirtualnych spektaklach na żywo, przeprowadzonych za pomocą platformy Zoom, z udziałem pary aktorów Teatru im. Stefana Żeromskiego w Kielcach – Beaty Pszenicznej, która czytała dzieciom książki oraz Dawida Żłobińskiego, który ożywił biblioteczną pacynkę o imieniu Bibliuś. W ramach cyklu w 2021 r. zorganizowano 10 zajęć, w których uczestniczyło 1555 osób. W spektaklach wykorzystano popularne książki: *Basia i biblioteka* Z. Staneckiej, *Z deszczu pod rynnę* M. Brykczyńskiego, *Mama Mu czyta* J. Wieslander, *Niezwykłe przygody dziesięciu skarpetek* J. Bednarek, *Biuro zagubionych zabawek* I. Czarkowskiej.

Biblioteka w Zawichoście opracowała projekt zatytułowany „Wielbłąd w sieci – krokodyl w Wiśle. Ocalanie od zapomnienia”. Jego celem była próba przypomnienia i utrwalenia legend, sensacji historycznych, literackich, obyczajowych związanych z Ziemią Zawichojską. Współpracując z autorem legend – Zbigniewem Fronczkiem, udało się w atrakcyjny sposób zaprezentować barwną przeszłość miasta i okolicy. Zawichojskie legendy prezentowano za pośrednictwem platformy YouTube.

Interesującą formą działalności kulturalnej, skierowaną do dzieci, młodzieży oraz dorosłych, są spotkania z autorami, ilustratorami i ludźmi kultury. Pandemia koronawirusa uniemożliwiła organizowanie takich imprez w formie stacjonarnej i wszystkie zaplanowane wcześniej spotkania zostały odwołane lub przeniesione do przestrzeni wirtualnej. W WBP w Kielcach narodził się pomysł urządzenia profesjonalnego studia, służącego do realizowania spotkań online. Mieści się ono w specjalnie do tego celu wygospodarowanym oraz wyciszonym pomieszczeniu. Zostało wyposażone w sprzęt informatyczny, kamery, oświetlenie. W ramach programu Dyskusyjne Kluby Książki, dofinansowanego ze środków Instytutu Książki, WBP im. W. Gombrowicza w Kielcach w 2020 r. zorganizowała 15 spotkań autorskich online, m.in. z Magdaleną Witkiewicz, Zbigniewem Masternakiem, Ałbeną Grabowską, Robertem Maciągiem, Agnieszką Frączek czy Wojciechem Jagielskim. W 2021 r. odbyło się 8 spotkań w postaci streamingu oraz 3 spotkania hybrydowe. W mniejszych bibliotekach również organizowano spotkania autorskie, m.in. z Ireną Zakrzewską, autorką książki *Godki świętokrzyskie i inne utwory*, czy Krzysztofem Petkiem – podróżnikiem i autorem książek przygodowych dla młodzieży. Biblioteki, które same nie organizowały imprez online, udostępniały w mediach społecznościowych linki do stron, na których można było obejrzeć wydarzenia literackie. Polecano m.in. stronę Unii Literackiej, która rozpoczęła niezwykłą akcję „Ul z książkami”. Dzięki niej czytelnicy mogli spotkać się z takimi pisarzami jak: Zygmunt Miłoszewski, Magdalena Grzebałkowska, Michał Rusinek, Jakub Szamałek i Joanna Bator.

Z interesującą inicjatywą wyszła biblioteka w Samsonowie, która zaproponowała „Wakacyjne studio z książką” – nagrania rozmów o książkach, udostępniane na fanpage'u biblioteki, natomiast MBP w Kielcach oferowała na Facebooku cykliczne spotkania tematyczne, m.in.: „Podróżnicze wtorki”, „Kryminalne czwartki”, „Piątek z zagadką” oraz „Bibliotekarze z pasją”.

Jednym ze sposobów na rozbudzenie zainteresowań czytelniczych jest organizowanie konkursów. W dobie pandemii biblioteki województwa świętokrzyskiego organizowały je online. Ogłaszano konkursy plastyczne, literackie, poetyckie, dając możliwość przysyłania prac plastycznych czy własnych prób literackich. Gminna Biblioteka Publiczna w Samsonowie skierowała do swoich użytkowników konkurs „Przeczytałeś? Poleć innym!”. Czytelnicy, biorący udział w konkursie przysyłali filmiki, na których polecali swoje ulubione książki. Starachowicka biblioteka przygotowała akcję „Zamaskowana biblioteka, czyli odkryj swoje zbiory”. Zabawa polegała na zrobieniu zdjęcia swojej biblioteczki, a następnie przesłaniu go na Facebooka biblioteki. Fotografie nadesłane przez internautów zostały wykorzystane do stworzenia wspólnej biblioteki wszystkich czytelników, którą użyto do następnego zadania – konkursu z nagrodami.

Ciekawą metodą popularyzującą czytanie, kształtującą kompetencje czytelnicze oraz motywującą do nauki przez zabawę są także gry biblioteczne. Ich celem jest nie tylko dostarczanie rozrywki, ale również zachęcenie uczestników do częstego sięgania po książki, powrotu do lektur wykorzystanych w grze. M-GPB im. Adama Mickiewicza w Połańcu zaprosiła do gry online „Tajemnica ostatniego manuskryptu”. Uczestnicy biorący w niej udział musieli wejść do podziemnego labiryntu i rozwiązać wiele zagadek, aby odnaleźć skarb. Gra miała dwa warianty – łatwiejszy dla dzieci i trudniejszy dla „bardziej doświadczonych detektywów”. Mobilną grę na smartfona „Reyowa gra... z Reyem”, umożliwiającą podróż w czasie, opracowała M-GiPBP im. Mikołaja Reja w Kazimierzy Wielkiej. Uczestnicy mieli możliwość przeniesienia się w czasy renesansu, gdzie czekały na nich poszukiwania pełne tajemniczych zagadek. W ich trakcie musieli rozwiązać zadania szaradziarskie, wykonać prace artystyczne, programować, a także wykazać się wiedzą o bibliotece i gminie Kazimierza Wielka.

Epidemia uniemożliwiła normalne działanie Dyskusyjnym Klubom Książki, których w województwie w 2020 r. działało 91. Część literackich rozmów została przeniesiona do Internetu. Biblioteki informowały klubowiczów o możliwości dołączenia do oficjalnej, moderowanej i ogólnopolskiej grupy klubowiczów oraz sympatyków DKK. Z czasem część klubów zdecydowała się na spotkania online za pośrednictwem aplikacji Messenger, Zoom lub Teams. W sposób zdalny spotykało się 19% klubów z województwa świętokrzyskiego. WBP w Kielcach zorganizowała szkolenie, podczas którego moderatorzy prezentowali komunikatory, za pomocą których kontaktują się z klubowiczami i opowiadali o swoich doświadczeniach czy dobrych praktykach w organizacji spotkań przez Internet.

Promocja zbiorów bibliotecznych online

Podczas pandemii biblioteki do promowania swoich zbiorów bibliotecznych wykorzystywały zdalne kanały komunikacji. Szczególny nacisk wiele instytucji położyło na propagowanie zasobów cyfrowych. WBP im. W. Gombrowicza w Kielcach swoje zbiory popularyzowała na koncie facebookowym, przywołując zabytkową prasę regionalną, w szczególności wychodzącą w latach 1870–1939 „Gazetę Kielecką”, po którą najczęściej sięgają użytkownicy Świętokrzyskiej Biblioteki Cyfrowej. Na podstawie zdigitalizowanych numerów „Głosu Ludu” z 1907 r. przygotowano m.in. wielkanocny przegląd prasy, zaznajamiający czytelników z ponad stuletnimi tradycjami świątecznymi praktykowanymi na terenie Kielc i okolicznych miasteczek. Na Facebooku WBP w Kielcach zamieszczano tematyczne posty ukazujące się w cyklach: „Dawno i jeszcze dawniej”, „Zabytkowe pocztówki”, „Zwyczaje i podania ludowe”, „Stare druki”, „Z regionalnej półki”, „Świętokrzyskie godki”,

„Kielecczyzna – kulinarne dziedzictwo regionu”. Wiele bibliotek zachęcało do korzystania z bogatych zasobów cyfrowych polskich bibliotek, np. polskiej biblioteki cyfrowej Polona oraz prezentowały zakupione nowości wydawnicze.

Biblioteka jako informator kulturalny

Biblioteki są instytucjami angażującymi się w wielokierunkowy rozwój kulturalny swoich czytelników poprzez organizację przedsięwzięć z zakresu popularyzacji literatury, malarstwa, muzyki, kina. W czasie epidemii bibliotekarze starali się ułatwić czytelnikom kontakt z różnymi dziedzinami kultury. Dlatego polecali m.in. cykle audycji radiowych (np. koncerty online prezentujące najciekawszych polskich muzyków w Programie 4 Polskiego Radia). Zachęcali także do odwiedzenia platformy internetowej Ninateka, na której udostępnione zostały zasoby Narodowego Instytutu Audiowizualnego – filmy, spektakle, koncerty, słuchowiska oraz programy publicystyczne. Biblioteki prezentowały przegląd inicjatyw kulturalnych dostępnych w sieci – koncertów, festiwali, spektakli teatralnych, filmów i seriali, wirtualnego zwiedzania muzeów i galerii sztuki. Przykładowo MiGBP w Pińczowie udostępniła wirtualną wystawę prezentującą pisarzy, artystów oraz podróżników, którzy odwiedzili księżnicę. Wystawę „Fotografia to sztuka”, gromadzącą fotografie powstałe podczas warsztatów, można było obejrzeć na **fanpage’u GBP w Obrazowie**. Natomiast PiM-GBP w Opatowie umożliwiła swoim czytelnikom wirtualny spacer po wystawie poświęconej patronowi biblioteki – Stanisławowi Czernikowi.

Inspirowanie do kreatywnego spędzania wolnego czasu

Pracownicy bibliotek świętokrzyskich inspirowali swoich czytelników do kreatywnego spędzania wolnego czasu w domu. Przedstawiali ciekawe pomysły zabaw z dziećmi, np. tworzenie gier i zabawek z użyciem ogólnodostępnych materiałów, czy przygotowali warsztaty plastyczne połączone z czytaniem książeczek. Zapraszali również do odkrywania świata nauki, odwołując się do strony Centrum Nauki Kopernik, będącej inspirującym źródłem wiedzy i zabawy. Niektóre biblioteki proponowały aktywne spędzanie czasu, upowszechniając filmy z gimnastyką dla seniorów oraz dla dzieci, a dla wielbicieli turystyki udostępniono cykl filmików „Zwiedzamy Kielecczyznę z PIK-iem”. Dzięki nim czytelnicy mogli wirtualnie odkryć ciekawe zakątki województwa świętokrzyskiego, np. Ptasi Azył, zespół pałacowy w Kurozwękach, zamek Krzyżtopór w Ujeździe, prehistoryczne kopalnie krzemienia pasiastego w Krzemionkach.

Edukacyjna rola bibliotek

W dobie epidemii koronawirusa biblioteki zachęcały swoich użytkowników do poszerzania wiedzy i umiejętności. Polecały szkolenia na platformie e-mocni, gdzie znajdowały się kursy z różnych obszarów tematycznych: pracy i rozwoju zawodowego, relacji z bliskimi, odpoczynku, hobby, zdrowia, finansów i wielu innych. Prezentowały bezpłatne kursy online o różnicowanej tematyce oraz internetowe źródła do nauki języków obcych. WBP w Kielcach zaprosiła czytelników świętokrzyskich bibliotek do udziału w cyklu warsztatów pisarskich, organizowanych w ramach programu Dyskusyjne Kluby Książki. Zajęcia, które odbywały się w przestrzeni wirtualnej, prowadzili je znani pisarze i redaktorzy: Małgorzata Warda, Sylwia Chutnik, Przemysław Semczuk, Patrycja Grzelczak. Podczas zajęć uczestnicy poznali podstawy warsztatu pisarza oraz brali udział w ćwiczeniach praktycznych pobudzających twórcze myślenie.

Działalność wspierająca walkę z pandemią

Biblioteki dołączyły się do akcji informacyjnej, dotyczącej profilaktyki zdrowotnej związanej z wirusem Covid-19. Za pośrednictwem strony internetowej i mediów społecznościowych przekazywały komunikaty o zachowaniu środków ostrożności, postępowaniu w przypadku podejrzenia zakażenia oraz informowały o tym, gdzie należy zgłosić się w przypadku choroby. Udostępniały materiały graficzne z instrukcją mycia i dezynfekcji rąk, a także edukujące o różnych aspektach związanych z potencjalnym ryzykiem zakażenia koronawirusem.

Sytuacja, w jakiej znaleźliśmy się z powodu epidemii, była trudna do wytłumaczenia dzieciom. Dlatego bibliotekarze za pośrednictwem mediów społecznościowych, proponowali rodzicom materiały, które mogły pomóc wytłumaczyć najmłodszym w jasny sposób, czym jest koronawirus i jak się przed nim ustrzec. Bibliotekarze udostępniali bezpłatną książeczkę pt. *Koronawirus* autorstwa Ewy Podleś, link do *Bajki o koronawirusie* na platformie YouTube. Odsyłali do bloga „Biblioteczka-apteczka”, zawierającego bajki terapeutyczne oraz materiały wyjaśniające, czym jest trwająca właśnie epidemia.

Udostępnianie w nowej postaci

Pandemia spowodowała zmiany zachowań czytelnich użytkowników bibliotek, którzy starali się ograniczyć wychodzenie z domu. Bezpieczną formą kontaktu z literaturą stało się tzw. e-czytanie. Placówki biblioteczne musiały dostosować swoją ofertę do dynamicznie zmieniających się potrzeb oraz oczekiwań użytkowników. Dlatego niektóre z nich wprowadziły usługę elektronicznego dostępu do e-booków, umożliwiającą korzystanie z bogatej oferty zbiorów cyfrowych. Część bibliotek (8%) zakupiła kody dostępu do e-booków lub zwiększyła ich pulę. W 2020 r. w województwie świętokrzyskim działały dwa konsorcja bibliotek: dla zakupu publikacji naukowych i popularnonaukowych (20 bibliotek) oraz zakupu literatury pięknej na platformie IBUK Libra Wydawnictwa Naukowego PWN (13 bibliotek). Wprowadzona w grudniu 2020 r. nowelizacja Narodowego Programu Rozwoju Czytelnictwa umożliwiła bibliotekom publicznym zakup zdalnych dostępu do książek elektronicznych bez obowiązku wniesienia wkładu własnego. WBP w Kielcach zakupiła dostęp do ponad 62 000 e-publikacji z zakresu beletrystyki na platformie Legimi. Część kodów przekazano bibliotekom powiatowym. W 2021 r. kontynuowano współpracę świętokrzyskich bibliotek w **zakresie dostępu do e-booków**. Nadal funkcjonowały dwa konsorcja bibliotek zorganizowane wokół zakupu publikacji naukowych i popularnonaukowych na platformie IBUK Libra (21 bibliotek) oraz zakupu literatury pięknej na platformie Legimi (23 biblioteki). Kody dostępu do wypożyczalni e-booków bibliotekarze przekazywali użytkownikom mailowo, przez Facebooka lub telefonicznie.

W związku z wprowadzonymi obostrzeniami i ograniczoną możliwością korzystania z placówek bibliotecznych, bibliotekarze starali się realizować oczekiwania czytelników, wprowadzając usługę „książka na telefon”. Rezerwowane telefonicznie pozycje były dostarczane czytelnikom pod wskazany adres. Ta nowa forma obsługi czytelników została wprowadzona w 31% bibliotek województwa świętokrzyskiego. Niektóre placówki (8%) zdecydowało się na zakup urządzeń, dzięki którym czytelnicy mogli samodzielnie wypożyczyć lub zwrócić zbiory biblioteczne poza godzinami pracy biblioteki. Cztery biblioteki województwa świętokrzyskiego do swojej oferty wprowadziły możliwość skorzystania z trezora, umieszczonego przed wejściem do budynków. Z kolei Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Kielcach w 2020 r. zakupiła Bibliom@t, który zapewniał **czytelnikom możliwość samo-**

dzielnego wypożyczania oraz zwrotu nowości wydawniczych. Urządzenie mieściło 97 książek. Natomiast rok później uruchomiono w ksiąźnicy również Książkom@t, umożliwiający odbiór zamówionych wcześniej zbiorów oraz ich zwrot 24 godziny na dobę, 7 dni w tygodniu. Obydwa urządzenia, zintegrowane z systemem bibliotecznym Alma, służą użytkownikom WBP w Kielcach do dzisiaj.

Zmiany organizacji pracy bibliotek publicznych

W maju 2020 r. wszedł w życie drugi etap znoszenia ograniczeń związanych z Covid-19, w tym cofnięcie zakazu działalności bibliotek. Decyzję o otwarciu danej ksiąźnicy podejmował dyrektor w porozumieniu z organizatorem, po wcześniejszej konsultacji z inspekcją sanitarną. Z biegiem czasu obostrzenia zmieniały się, stopniowo luzowały. Biblioteka Narodowa wydawała rekomendacje, w których formułowała zasady bezpieczeństwa epidemicznego. Każda z bibliotek podjęła działania, aby dobrze przygotować się do bezpiecznego funkcjonowania w nowej rzeczywistości. Wiązało się to z reorganizacją przestrzeni bibliotecznej. W Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Kielcach stanowiska do zwrotów i wypożyczeń zbiorów bibliecznych były oddzielone od siebie. Książki zwracane przez czytelników trafiały do specjalnie przygotowanych pudeł, a następnie w wyznaczone miejsce na kilkudniową kwarantannę. Biblioteka skróciła czas pracy – była otwarta od poniedziałku do piątku – od godziny 11:00 do 18:00. Bibliotekarze pracowali w maseczkach oraz rękawiczkach ochronnych, oddzieleni od czytelników specjalnym ekranem. Wolny dostęp do zbiorów, terminale umożliwiające przeszukiwanie katalogów oraz stanowiska komputerowe w Czytelni były niedostępne dla czytelników. Wypożyczano zbiory biblieczne wcześniej zarezerwowane telefonicznie lub przez system biblieczny. Punkt odbioru znajdował się w drzwiach Wypożyczalni Ogólnej. Dzięki programowi Alma czytelnik posiadający konto internetowe mógł samodzielnie zamówić interesujące go materiały. Informację o gotowych do wypożyczenia zbiorach system automatycznie wysyłał na adres mailowy czytelnika. Zbiory w Czytelni Ogólnej podawał dyżurujący bibliotekarz. **Ze względu na metraż mogło tam przebywać jednocześnie 14 osób.** Limit wypożyczeń zbiorów został zwiększony od I IX 2020 r.

W pozostałych bibliotekach województwa świętokrzyskiego także wprowadzono zalecane przez Bibliotekę Narodową zasady reżimu sanitarnego. Czytelnicy i bibliotekarze stosowali maseczki, przyłbice zasłaniające nos oraz usta, rękawiczki, dezynfekcję rąk przed wejściem do budynku. Ustawione zostały przesłony ochronne przy ladach bibliecznych, zbiory oddawane przez czytelników trafiały do specjalnie przygotowanych i wydzielonych miejsc, gdzie przechodziły kilkudniową kwarantannę. Odizolowane egzemplarze zgodnie z rekomendacjami Biblioteki Narodowej, oznaczone były datą zwrotu i wyłączone z wypożyczania do czasu zakończenia kwarantanny. Po tym okresie mogły znów trafić do użytkowania. Ograniczono także funkcjonowanie wolnego dostępu do półek (wypożyczenia i zwroty odbywały się w drzwiach wejściowych lub w wyznaczonym punkcie). Podczas panującej pandemii czytelnicy mogli odebrać przygotowane do wypożyczenia materiały po wcześniejszej umówionej wizycie w instytucji na konkretną godzinę. Biblioteki zobligowane były także do umieszczenia informacji o dopuszczalnym limicie czytelników przebywających w bibliotece, zachowaniu dystansu społecznego oraz obowiązku zakrywania ust i nosa. W związku z wprowadzonymi ograniczeniami 46% bibliotek w regionie świętokrzyskim skróciło czas pracy. Większość z nich pracowała z wyłączeniem sobót. Wprowadzono również przerwę techniczną na dezynfekcję lad i stolików oraz wietrzenie pomieszczeń. 33% bibliotek ograniczyło pracę filii, a 16% zawiesiło ich działalność.

Wpływ epidemii na wskaźniki czytelnictwa

Czas epidemii był szczególnym doświadczeniem dla wszystkich. Poczucie zagrożenia oraz ograniczenie możliwości bezpośredniego korzystania z księgozbioru wpłynęły negatywnie na wskaźniki poziomu czytelnictwa. Bibliotekarze odnotowali spodziewane spadki liczby czytelników, odwiedzin i wypożyczeń. Przed wybuchem pandemii ze zbiorów świętokrzyskich bibliotek w 2019 r. korzystało 155 426 czytelników, którzy wypożyczyli 3 251 659 jednostek inwentarzowych zbiorów. Odwiedzili bibliotekę 2 317 387 razy, w tym w organizowanych imprezach uczestniczyło 256 862 osób. Biblioteki publiczne w województwie świętokrzyskim mają stosunkowo niski wskaźnik czytelników na 100 mieszkańców. W 2019 r. średnia wojewódzka wynosiła 12,6. Tylko 6 bibliotek miało wskaźnik powyżej 20, a bibliotek ze wskaźnikami od 5,1 do 10 czytelników na 100 mieszkańców było 45.

Spadek wskaźników w 2020 r., który był wynikiem zamknięcia bibliotek i ograniczenia jej działań w czasie pandemii, jest znaczny. Liczba czytelników spadła o 18%, liczba odwiedzin o 41% (w gminach miejsko-wiejskich – 49%), a wypożyczeń aż o 48%. W 2020 r. już tylko jedna biblioteka miała wskaźnik czytelników na 100 mieszkańców powyżej 20. Pierwszy rok pandemii zaowocował zakupem większej liczby jednostek inwentarzowych zbiorów (o 13%), na które wydano o 5% większą kwotę, niż w roku 2019.

Rok 2021 w świętokrzyskich bibliotekach przyniósł umiarkowany optymizm. Liczba wypożyczeń i odwiedzin wzrosła odpowiednio o 14% i 6%, ale liczba czytelników spadła o kolejne 3% w stosunku do roku poprzedniego. Tylko dwie biblioteki przekroczyły wskaźnik 20 czytelników na 100 mieszkańców, a 63 biblioteki gminne znalazły się w grupie bibliotek ze wskaźnikiem od 5,1 do 10. Analiza danych wskazuje, że choć czytelnicy, którzy korzystają z usług bibliotek zaczęli w czasie pandemii czytać intensywniej, to przed świętokrzyskimi bibliotekami długa droga do odbudowania wskaźników sprzed pandemii.

Podsumowanie

Wraz z wybuchem epidemii biblioteki znalazły się w nowej rzeczywistości. Pandemia wymusiła początkowo ich zamknięcie i przeniesienie działalności do świata wirtualnego, a następnie ograniczenie realizowanych inicjatyw. Bez wątpienia pozostawi to w instytucjach kultury długofalowe skutki. Użytkownicy zostali zmuszeni do zmiany przyzwyczajeń. Zapewne wielu z nich już nie wróci do korzystania z placówek bibliotecznych. Biblioteki musiały zmierzyć się z ogromnymi trudnościami i dopasować do nowych warunków. Ta sytuacja była dla nich jednocześnie wyzwaniem i szansą. Pandemia przyczyniła się do ograniczenia dostępności tradycyjnych usług bibliotecznych, ale też do zwiększonego zainteresowania zasobami bibliotek cyfrowych. Wpłynęła korzystnie na rozbudowanie oferty internetowej skierowanej do różnych grup odbiorców oraz popularność książek cyfrowych. Wzrosło znaczenie nowoczesnych technologii i mediów cyfrowych.

Duża część bibliotek regionu świętokrzyskiego poradziła sobie dobrze podczas kryzysu wywołanego pandemią. Wyraziły one chęć wprowadzenia zmian w sposobie popularyzacji czytelnictwa i postawiły na rozwój e-usług. Nie mogąc proponować tradycyjnych usług, wyszły z propozycją działań online. Na szczególną uwagę zasługują liczne inicjatywy w social mediach i na portalach internetowych, takie jak: lekcje biblioteczne i zajęcia online, gry biblioteczne online, promowanie zbiorów w sieci, oferta edukacyjna. Bibliotekarze w pomysłowy sposób wykorzystywali wirtualną rzeczywistość do promocji swoich instytucji, wykazując się dużym zaangażowaniem i kreatywnością. Wzbogacili się przy tym o nowe kompeten-

cje i umiejętności. Pracownicy bibliotek zadeklarowali, że wiele z wprowadzonych podczas pandemii rozwiązań pozostanie w ich instytucjach. 18,4% bibliotek odpowiedziało w rocznym sprawozdaniu podsumowującym rok 2021 na pytanie, jakie nowe działania wypracowane w czasie epidemii zostaną w ich placówkach na stałe. Wśród odpowiedzi dominowało utrzymanie kontaktu telefonicznego i zamawiania książek przez telefon (47,3%). Drugą najczęściej wskazywaną aktywnością jest pozostawienie w swojej ofercie działań online (36,8%) takich jak: organizacja szkoleń, spotkania Dyskusyjnych Klubów Książki, głośne czytanie, zajęcia dla dzieci jako uzupełnienie oferty stacjonarnej, lekcje biblioteczne, rekomendacje czytelnicze zamieszczane w social mediach, reklama spotkań autorskich, prezentacja zbiorów. Następnie biblioteki wymieniały korzystanie z kanału YouTube biblioteki, zakup książkomatu. Część bibliotek deklarowało wykorzystanie w pracy wewnętrznej arkuszy Google, które znacznie ułatwiały pracę podczas pandemii.

Pandemia wywołała refleksję nad tym, jak powinna wyglądać przestrzeń biblioteczna, by spełniała wymogi sanitarne, była bezpieczna, a jednocześnie zachęcała użytkowników do spotkań. Jednym z elementów skłaniających czytelników do wizyt w bibliotece jest możliwość swobodnego korzystania z księgozbioru. Większość bibliotek województwa świętokrzyskiego zamykała swoje placówki tylko wtedy, gdy wynikało to z rozporządzeń wydawanych przez Radę Ministrów. Część bibliotek miała problem z dostosowaniem obiektów do wymagań sanitarnych ze względu na nieduży metraż. Kolejną kwestią był wpływ umiejscowienia placówek bibliotecznych na ich funkcjonowanie w dobie pandemii. W niekomfortowej sytuacji znalazły się biblioteki zlokalizowane w budynkach innych instytucji, np. urzędów gminy, szkół. Ich otwarcie było uzależnione od instytucji, w których się znajdowały. Zaistniała sytuacja potwierdziła, że biblioteki do sprawnego funkcjonowania potrzebują dobrze zaprojektowanej przestrzeni, która umożliwi zachowanie dystansu między użytkownikami i bezpieczne korzystanie z zasobów. Dlatego warto wyciągnąć wnioski z doświadczeń związanych z pandemią i dążyć do samodzielności i niezależności bibliotek, zastanowić się nad rozwiązaniami zapewniającymi bezpieczeństwo oraz komfort zarówno ich pracowników, jak i użytkowników.

Summary

This article presents the activities and forms of work of selected public libraries in the Świętokrzyskie Voivodeship during the coronavirus pandemic. It presents interesting aspects of the work undertaken by the employees of the institutions in order to maintain contact with readers and users of the facilities. Using selected examples, the author presents attractive forms of remote work, which, despite the epidemic conditions, made it possible to continuously promote the library collections and cultural offer, becoming an inspiration for many educational activities.

Резюме

В статье рассматриваются деятельность и формы работы отдельных публичных библиотек Свентокршиского воеводства во время пандемии коронавируса. Проанализированы, в частности, интересные аспекты работы, проводимой работниками учреждений для поддержания контакта с читателями и пользователями. На отдельных примерах автор рассматривает интересные формы дистанционной работы, которые, несмотря на эпидемическую угрозу, позволили постоянно популяризировать библиотечные фонды и культурное предложение, став источником инспирации для многих образовательных мероприятий.